

# REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT PRIVAT

*Totul sub semnul discuției*

**4/2020**

UNIVERSUL JURIDIC

Indexări internaționale: [www.heinonline.org](http://www.heinonline.org)    [www.ceeol.com](http://www.ceeol.com)    [www.ebscohost.com](http://www.ebscohost.com)  
[www.indexcopernicus.com](http://www.indexcopernicus.com)

# REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT PRIVAT

**Director:** Valeriu STOICA

**Director adjunct:** Ionuț-Florin POPA

**Redactor-șef:** Mircea Dan BOB

**Fondator:** Marian NICOLAE

**Secretar general de redacție:** Cristina NICOLAI

## Consiliul științific:

**Președinte:** Marian Nicolae

**Pascal Ancel**

– profesor, Université du Luxembourg

**Flavius-Antoniu Baias**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea din București

**Serban Beligrădeanu**

– doctor în drept, fost redactor-șef, Revista Dreptul

**Corneliu Bîrsan**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea din București, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

**Sevastian Cercel**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova

**Dan Chirică**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

**Viorel Mihai Ciobanu**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea din București

**Ion Deleanu**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

**Pascale Deumier**

– profesor, Université Lyon 3 Jean Moulin

**Michel Grimaldi**

– profesor, Universitatea Paris II – „Panthéon Assas”

**Vladimir Hanga**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

**Călina Juguștru**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

**Ioan Leș**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

**Denis Mazeaud**

– profesor, Universitatea Paris II – „Panthéon Assas”

**Lucian Mihai**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea din București

**Jean Pineau**

– profesor, Universitatea din Montréal, Québec

**Liviu Pop**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

**Valeriu Stoica**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea din București

**Brândușa Ștefănescu**

– profesor, Academia de Studii Economice, judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție

**Ovidiu Ungureanu**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

**Paul Vasilescu**

– profesor, Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

## Colegiul de redacție:

**Lucian Bercea**

Profesor – Facultatea de Drept,  
Universitatea de Vest, Timișoara  
(drept comercial; drept bancar;  
dreptul creditului)

**Radu Bogdan Bobei**

Conferențiar – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(drept comercial internațional)

**Luminița Dima**

Profesor – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(dreptul muncii; drept european al muncii)

**Răzvan Dincă**

Profesor – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(dreptul proprietății intelectuale;  
contracte speciale)

**George-Alexandru Ilie**

Conferențiar – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(persoana fizică; obligații;  
teoria generală a dreptului)

**Cristina Nicolescu**

Conferențiar – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(dreptul familiei și regimuri matrimoniale)

**Ionuț-Florin Popa**

Profesor – Facultatea de Drept,  
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca  
(obligații; contracte europene  
și internaționale)

**Dan Andrei Popescu**

Conferențiar – Facultatea de Drept,  
Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca  
(drept internațional privat)

**Radu-Romeo Popescu**

Profesor – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(succesiuni și liberalități)

**Radu Rizoiu**

Conferențiar – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(persoana juridică;  
garanții reale și personale)

**Sebastian Spinei**

Conferențiar – Facultatea de Drept,  
Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu  
(drept procesual civil)

**Laura Toma-Dăuceanu**

Lector – Facultatea de Drept,  
Universitatea din București  
(drepturi reale)

# Considerații comparative privind noțiunile de *bună-credință*, *diligență*, *eroare*, *dol*, *fraudă*, *rea-credință*, *vinovăție* (*intenție* și *culpă*)

Prof. univ. dr. emerit **VALERIU STOICA**

Facultatea de Drept, Universitatea din București

## **CONSIDÉRATIONS COMPARATIVES SUR LES NOTIONS DE BONNE FOI, DE DILIGENCE, D'ERREUR, DE DOL, DE FRAUDE, DE MAUVAISE FOI, DE CULPABILITÉ (INTENTIONNELLE OU NON-INTENTIONNELLE)**

### RÉSUMÉ

*Cet article, sans être une introduction aux études rassemblées sous l'égide du sujet en question, n'est qu'un aperçu d'un tableau général de la question de ce sujet, avec toutes les limites et vulnérabilités que tout aperçu implique. L'expression considérations comparatives dans le titre de l'article suggère précisément ces limites et vulnérabilités. On espère cependant que le sujet en question fera à l'avenir l'objet d'une réflexion scientifique dans des traités et des monographies consacrés au droit privé.*

*Après quelques notes introductives sur le cadre (espace, temps, causalité et savoir) dans lequel se déroule l'action humaine, à partir de modèles de rapports juridiques et de modèles de comportement projetés par le droit objectif, la nécessité d'éviter les ambiguïtés terminologiques et la position centrale du concept de bonne foi (I), les concepts qui expriment l'attitude envers une certaine situation juridique, la conviction qu'elle est réelle, même si elle n'est qu'apparente (II), et les concepts qui expriment l'attitude envers une certaine action, en corrélation avec l'idée de responsabilité civile, seront revus avec l'idée de réparation (recours) et avec l'idée de sanction (III). Ensuite, le sens de la diligence sera mis en évidence en tant que matière première à partir de laquelle les standards de comportement sont « créés » (IV) et certains aspects de preuve seront précisés (V). Enfin, sur la base de ces considérations, certaines conclusions seront tirées (VI).*

**Mots-clés:** *espace; temps; causalité; connaissance; volonté; bonne foi; diligence; erreur; tromperie; fraude; mauvaise foi; culpabilité; intention; négligence; standards de comportement; critères objectifs; critères subjectifs.*

## **COMPARATIVE CONSIDERATIONS REGARDING THE NOTIONS OF GOOD FAITH, DILIGENCE, ERROR, DECEIT, FRAUD, BAD FAITH, GUILT (INTENT AND FAULT)**

### ABSTRACT

*This article, without being an introduction to the studies brought together under the umbrella of the subject under discussion, is merely the outline of a general picture of the issue, with all the limitations and vulnerabilities that any outlines imply. The phrase comparative considerations in the title of the article suggests precisely these limits and vulnerabilities. However, it is hoped that the subject under discussion will in future be the subject of scientific reflection in the treaties and monographs dedicated to private law.*

*After a few introductory notes on the framework (space, time, causation and knowledge) within which the human action takes place, based on the models of legal relationships and behavior patterns designed by objective law, the need to avoid terminological ambiguities and the central position of the concept of good faith (I), the concepts expressing attitude toward a certain legal situation, the belief that it is real, even if it is only apparent (II), and the concepts expressing attitude toward a given action will be reviewed, in correlation with the idea of civil liability, with the idea of repair (remedy) and the idea of sanction (III). Then the meaning of diligence as a raw material from which standards of behavior (IV) are "drawn" will be highlighted and some evidentiary aspects (V) will be specified. Finally, on the basis of these considerations, several conclusions will be drawn (VI).*

**Keywords:** space; time; causality; knowledge; will; good faith; diligence; error; deceit; fraud; bad faith; guilt; intent; fault; standards of behavior; objective criteria; subjective criteria.

**1. PREAMBUL.** Toate aceste noțiuni juridice se regăsesc în numeroase texte din Codul civil<sup>1</sup>. Nu puține sunt interferențele dintre sensurile acestor noțiuni. În mod firesc, jurisprudența nu a fost preocupată nici de punerea în lumină a interferențelor, nici de delimitările necesare pentru a evita confuziile ce ar putea duce la aplicarea greșită a normelor din Codul civil în care sunt utilizate unele sau altele dintre aceste noțiuni. Deși doctrina a analizat uneori anumite corelații dintre aceste noțiuni, nu există încă o abordare de ansamblu care să cuprindă specificul determinărilor logice ale fiecărei noțiuni, interferențele și suprapunerile dintre acestea, precum și delimitările necesare.

Tema prezentului număr al *Revistei române de drept privat* este prilejuită tocmai de această lacună doctrinară, iar studiile elaborate de cercetători prestigioși ai dreptului privat răspund, în mod pertinent, unor întrebări legate de tema propusă. Lectura acestor studii dezvăluie, încă o dată<sup>2</sup>, că știința dreptului civil este departe de a oferi o imagine univocă a principiilor, conceptelor și noțiunilor care au o poziție centrală în acest domeniu de cunoaștere, fundamentând, totodată, sistemul normativ al dreptului privat<sup>3</sup>. Dificultățile care trebuie să fie înfruntate pentru a înlătura, atât cât este omeneste posibil,

---

<sup>1</sup> Astfel, în Codul civil sunt 315 articole în care apar aceste noțiuni: *buna-credință* în 81 de articole, *reaua-credință* în 20 de articole, *eroarea* în 23 de articole, *diligența* în 31 de articole, *dolul* în 16 articole, *frauda* în 19 articole, *vinovăția* în 14 articole, *intenția* în 54 de articole și *culpa* în 57 de articole.

<sup>2</sup> Pentru o semnalare anterioară a dificultății doctrinare de a oferi o imagine clară și coerentă a conceptelor și noțiunilor cu care juriștii lucrează în mod uzual, a se vedea V. Stoica, *Înțelesul noțiunilor de rezoluțiune și reziliere în Codul civil român. Între dezideratul clarității și fatalitatea ambiguității*, în RRDP nr. 4/2013, pp. 10 și 11. Aceeași provocare, mereu înfruntată, niciodată învinsă de jurisprudență și doctrină, a fost pusă în lumină și din nou înfruntată cu eleganță, rafinament cultural și profunzime de R. Bercea, *Taricco I și II. Un comentariu din perspectiva „libertăților, drepturilor și puterilor la începutul mileniului al III-lea”*, în „In Honorem Valeriu Stoica. Drepturi, libertăți și puteri la începutul mileniului al III-lea”, lucrare coordonată de M. Nicolae, R. Rizoiu, L. Toma-Dăuceanu, Ed. Universul Juridic, București, 2018, pp. 125-144.

<sup>3</sup> Într-un studiu excepțional, inclus în acest număr al *Revistei române de drept privat*, s-a subliniat că „o analiză unitară și trans-sistemică a acestor concepte fundamentale și încercarea de construire a unei teorii generale și, de ce nu, chiar universale, valabile atât în sistemele de drept continental, cât și în sistemele de *common law*, în special în dreptul anglo-american, sunt imperios necesare, cu atât mai mult cu cât cercetările de anvergură, generale, lipsesc cu desăvârșire, iar cele

ambiguitățile conceptuale sunt multiple: experiența teoretică și practică, opțiunile metodologice și teoretice, atașamentul față de anumite valori care trec dincolo de sfera juridică, toate acestea fiind diferite sau nuanțate în funcție de fiecare autor.

Evocarea valorilor împărtășite de fiecare autor face necesară o subliniere apăsată. În știința dreptului și în dreptul obiectiv, valorile sunt și trebuie să rămână străine de orice conotație ideologică. Această delimitare nu este întotdeauna facilă, iar în regimurile totalitare a dispărut cu totul. Pericolul care amenință hotarul dintre știința dreptului și dreptul obiectiv, pe de o parte, și ideologie, pe de altă parte, este mereu prezent tocmai pentru că valorile generează două tipuri de atitudine radical opuse. Ambele tipuri de atitudine implică atașamentul, deci o opțiune afectivă, față de anumite valori, în primul rând față de cele care fundamentează orice comunitate umană. Acest atașament se hrănește din emoții și sentimente și naște emoții și sentimente.

Diferența dintre cele două tipuri de atitudine este vizibilă în rolul diferit pe care îl joacă rațiunea în raport cu atașamentul față de anumite valori. În mod paradoxal, rațiunea adaugă acestui atașament fie o dimensiune exclusivistă, care poate merge până la fanatism, fie o dimensiune tolerantă, caracterizată prin dialog, deschidere, moderație, spirit critic, bun-simț și acceptarea alterității.

Acest paradox este relevant pentru a înțelege delimitarea dintre știința dreptului și dreptul obiectiv, pe de o parte, și ideologie, pe de altă parte.

Ca orice știință socială, spre deosebire de așa-numitele științe exacte sau pozitive, știința dreptului nu poate face abstracție de valori, deoarece acestea se regăsesc în fundamentele societății și, pe cale de consecință, în fundamentele dreptului obiectiv. Dar știința dreptului, ca și celelalte științe sociale, fără a ignora atașamentul firesc față de valori, nu trebuie să renunțe niciodată la spiritul critic, la analiza opiniilor contrare, la dialog, la moderație, la evaluări și reevaluări, la recunoașterea limitelor oricăror teorii și la revizuirea acestora pentru a le integra în viziuni explicative mai ample. Astfel trebuie să fie înțeles mottoul revistei noastre: „*Totul sub semnul discuției*”. Aceste cenzuri interioare împiedică științele sociale și științele omului, în general, respectiv știința dreptului, în special, să alunece pe panta ideologiei. Altfel spus, știința dreptului trebuie să rămână în sfera *ideatică*, păstrându-și *rezonabilitatea*, și să prevină orice deformare *ideologică*.

Ideologia este produsul unei boli a rațiunii. Această boală anulează spiritul critic, moderația, toleranța, dialogul și acceptarea alterității, orientând rațiunea către explicarea și justificarea caracterului absolut al valorilor împărtășite. Deși uneori ideologia a fost asemănată cu religia, diferența dintre acestea este esențială: religia este și trebuie să fie cadrul spiritual în care se exprimă aspirația ființei umane către transcendență, iar dimensiunea ei instituțională trebuie să rămână distinctă de organizarea seculară a societății; în schimb, ideologia acaparează tocmai organizarea seculară a societății, impunând valori absolute într-o lume a relativității.

Este util de adăugat în acest context că sistemul politic al democrației constituționale nu este întemeiat pe o ideologie, ci pe o teorie politică elaborată în epoca modernă, timp de câteva secole. Această teorie politică a selectat valori conturate în practica umană și filtrate în operele mai multor gânditori de-a lungul mileniilor. Totodată, autorii care au construit această teorie politică au descoperit sau au inventat principii și forme instituționale de organizare juridică, politică și economică de natură să prevină atât absolutizarea valorilor, cât și relativizarea acestora. Viabilitatea sistemului politic al democrației constituționale depinde de adecvarea răspunsurilor pe care le dau științele sociale și

---

sectoriale, specializate, sunt și ele doar la început de drum” (*infra*, M. Nicolae, *Bună-credință și echitatea în Noul Cod civil*, nr. 2, text și notele 8 și 9).